

หนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น

จังหวัดสุรินทร์

ตีพิมพ์ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๓

หัตถกรรมเครื่องเงินลำค่า

คำนำ

เงิน หรือ เครื่องเงิน นิยมนำมาใช้ทำเป็นของใช้ เครื่องประดับตกแต่ง และในความเชื่อทางไสยศาสตร์มาแต่โบราณ นับจนถึงปัจจุบันเงินหรือเครื่องเงินก็ยังคงมีความทันสมัยในการนำมาใช้ทำของใช้ได้งดงาม เครื่องประดับเงินเมื่อนำมาประดับตกแต่งร่างกาย กับชุดผ้าไหมพื้นเมืองสุรินทร์ จะดูงดงามมาก เครื่องเงินมีลวดลายงดงาม ฝีมือประณีต และราคาไม่แพงนัก อาชีพการทำเครื่องเงินจึงเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวของชาวบ้านโชค บ้านเขวาสินรินทร์ อยู่ทุกวันนี้

ในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยจำเป็นต้องอาศัยการฝึกฝนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น การดำรงชีวิตของชนพื้นเมือง และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน หากแต่ปัจจุบันยังพบว่าผู้เรียนไม่ค่อยสนใจเรียนภาษาไทยมากนัก ทั้งยังพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยค่อนข้างต่ำ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาทางแก้ไขให้ผู้เรียนมีความรัก และสนใจเรียนภาษาไทยมากขึ้น

การจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเล่มนี้ จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนภาษาไทยชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์ นักเรียนได้รักและศรัทธาในภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสุรินทร์และเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนภาษาไทย

หนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่นเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้คิดหารูปแบบการนำเสนอที่ง่ายเพื่อให้ผู้เรียนไม่เบื่อหน่าย และสะดวกต่อการเรียนการสอน ข้าพเจ้าหวังว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เรื่อง หัตถกรรมเครื่องเงินล้ำค่า เล่มนี้คงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนต่อเพื่อนครู และวงการศึกษาคือต่อไป

ศิวาพร วรัมย์ภา

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
เงินหรือเครื่องเงิน	๑
ประวัติเครื่องเงินในประเทศไทย	๒
ความสำคัญของเครื่องเงิน	๔
ประวัติการทำเครื่องเงินเมืองสุรินทร์	๖
ลวดลายเครื่องเงินรูปพรรณ	๘
รูปแบบเครื่องเงิน	๑๐
ประเก้อม	๑๒
เส้นทางสู่หมู่บ้านเครื่องเงิน	๑๔
การทำประเก้อม	๑๕
ขั้นตอนการทำประเก้อม	๑๗
อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำประเก้อม	๒๐
การเรียงร้อยสร้อยประจำ	๒๓
การใช้เครื่องประดับเงินในพิธีกรรมต่าง ๆ	๒๔
บรรณานุกรม	๒๖

เงิน หรือ เครื่องเงิน

เงิน หรือ เครื่องเงิน นิยมนำมาใช้ทำเป็นของใช้ เครื่องประดับตกแต่ง และใน ความเชื่อทางไสยศาสตร์มาแต่โบราณ นับจนถึงปัจจุบันเงินหรือเครื่องเงินก็ยังคงมีความ ทันสมัยในการนำมาใช้ทำของใช้ได้งดงาม เครื่องประดับเงินเมื่อนำมาประดับตกแต่ง ร่างกาย กับชุดผ้าไหมพื้นเมืองสุรินทร์ จะดูงดงามมาก แม้แต่วัยรุ่นก็นิยมนำไปสวมใส่ เช่น ข้อมือ ตุ้มหู สร้อยคอ แหวน ฯลฯ เครื่องเงินมีลวดลายงดงาม ฝีมือประณีต และ ราคาไม่แพงนัก อาชีพการทำเครื่องเงินจึงเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวของชาวบ้าน โสค บ้านเขวาสินรินทร์ อยู่ทุกวันนี้

จังหวัดสุรินทร์ มีช่างฝีมือหัตถกรรมเครื่องเงินที่มีชื่อเสียงมาก สามารถคิด ประดิษฐ์สร้างสรรค์แร่เงินเป็นเครื่องใช้และเครื่องประดับที่มีลวดลายงดงามได้ทุก รูปแบบ ด้วยฝีมือหัตถกรรมที่คิดเอง ทำเอง ใช้อุปกรณ์ง่าย ๆ ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งด้านศิลปกรรมการทำรูปทรง ลวดลายด้วยการลอกเลียนแบบจากธรรมชาติรอบ ๆ ตัวออกมาเป็นงานศิลป์ได้อย่าง งดงาม และมีการสืบทอดต่อกันมาทั้งหมู่บ้าน การเรียนรู้กันในครอบครัวในชุมชน ตลอดเวลาทำให้ช่างมีความชำนาญเป็นพิเศษ สามารถประยุกต์ลวดลายรูปแบบได้ ตามที่มีผู้สั่งทำ ขณะเดียวกันจะอนุรักษ์รูปแบบลวดลายดั้งเดิมไว้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ ศิลปหัตถกรรมเครื่องเงินเมืองสุรินทร์มีคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพบุรุษอย่างน่า ภาคภูมิใจ

ประวัติเครื่องเงินในประเทศไทย

ประวัติเครื่องเงินในประเทศไทย

การใช้เครื่องเงิน ในประเทศไทยมีมาตั้งแต่ยุคแรกสมัยประวัติศาสตร์ มีหลักฐานการใช้เงินมาทำเป็นเงินตราใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า และนำแร่เงินมาทำเครื่องพุทธบูชา ส่วนการนำเงินมาทำเครื่องใช้เครื่องประดับที่แพร่หลายอยู่ทุกวันนี้มีหลักฐานปรากฏต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖

พุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีหลักฐานค่อนข้างแน่นอนว่ามีช่างเครื่องเงินขึ้นทางภาคเหนือ โดยพระเจ้าเม็งรายโปรดให้สถาปนาวัดกานโถมขึ้นในเวียงกุมกาม ไปเอาช่างมาจากพระเจ้าราชาธิราชที่แคว้นพุกามอังวะ ช่างเงินเหล่านี้ได้เปิดทำกิจการขึ้นในอาณาจักรล้านนา โดยทำเครื่องเงินให้กับราชสำนักหลายประเภท เช่น คนโท ชันน้ำพานรอง เชี่ยนหมาก เป็นต้น

สมัยสุโขทัย การใช้เงินค่อนข้างแพร่หลายมากขึ้น ดังมีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น **“ใครใคร่ค้าช้าง ค้าม้าค้า ใครใคร่ค้าเงิน ค้าทองคำ”**

สมัยอยุธยา การนำเงินมาใช้มีรูปแบบต่าง ๆ มีมากขึ้น จากหลักฐานเอกสารหอหลวงเรื่องคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ ทรงธรรม ว่า “ถนนผ่านป่าขันเงิน มีร้านขายขัน ขายผอบ ตลับ ของเครื่องเงินและถมยาคำ กำไลมือ กำไลเท้า ปิ่นชน ปิ่นเข็ม กระจับปั้ง พริกเทศ ส้วาลทองคำซี้รัก และสายลวด ซื่อตลาด ขันเงิน”

เครื่องบรรณาการจากเมืองประเทศราชจะเป็นดอกไม้เงิน ต้นไม้เงิน เจียดเงิน ถมยาคำในพระราชพิธีประดับยศขุนนางชั้นผู้ใหญ่ศักดินา ๑๐,๐๐๐ ไร่ มีการตั้งเสนาฉัตรเป็น “บัว หงายคั้นเงินคั้นทองคั้นนาก” และมีการจ่ายเงินทองนากแก่ข้าราชการในราชสำนักด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์ คนสมัยโบราณนิยมแลกเปลี่ยนสินค้ากัน เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปมีการซื้อขายสินค้าด้วยเงินตรา คำว่า “เงินตรา” คือการนำเนื้อเงินมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและมีตราของบุคคลที่เชื่อถือได้รับรองว่า เนื้อเงินนั้นบริสุทธิ์และมีน้ำหนักเท่าใด แต่ปัจจุบันคำว่า “เงินตรา” มีความหมายกว้างออกไป คืออาจเป็นวัตถุที่ไม่ใช่เงินจะเป็นโลหะอื่นหรือกระดาษ สามารถซื้อขายและชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย

ความสำคัญของเครื่องเงิน

ความสำคัญของเครื่องเงิน

เงิน เป็นโลหะที่มนุษย์รู้จักกันมานานกว่า ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว มีหลักฐานว่าชาวอียิปต์รู้จักใช้เงินมาทำเครื่องประดับ โลหะเงินได้จากสินแร่ที่เป็นเกล็ดเล็ก ๆ หรือเป็นเส้นปนอยู่ในหินทรายเป็นก้อนเงินบริสุทธิ์และที่เป็นสารประกอบปนอยู่ในแร่อื่น ๆ นำมาตีแผ่ตั้งให้ยาวเป็นแผ่นได้ เงินเป็นแร่ธาตุสีขาวเป็นมันวาว เงินบริสุทธิ์เป็นธาตุแท้จัดอยู่ในจำพวกโลหะ สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ดังนี้

๑. ในทางการค้าสมัยโบราณใช้แร่เงินทำเงินตราสำหรับ แลกเปลี่ยนซื้อขายกันอย่างแพร่หลาย
๒. ทางการแพทย์นำมาใช้ดูดพิษ โดยนำเงินมาหลอมให้เหลว ใช้ดูดพิษที่ผู้กร่อนให้พิษสามารถใช้ได้ดั้งเดิม
๓. ทางไสยศาสตร์ ใช้แร่เงินหลอมทำเป็น “ลูกอมเงิน” นำไปปลุกเสกด้วยพิธีกรรมความเชื่อทำให้หนังเหนียว มีอิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ยังไม่เข้า พิณไม่เข้า

๔. ในทางสังคม เงินนำมาทำเครื่องใช้เครื่องประดับในรูปแบบต่าง ๆ หลายอย่าง ชั้นเงินของบุหรืเขียนหมาก กระเป๋าสเงิน โกศ สร้อยคอ สร้อยข้อมือ กำไล ตุ่มหู ฯลฯ ทั้งในราชสำนัก ชนชั้นสูงและสามัญชนทั่วไป

๕. ในทางเศรษฐกิจ มีการนำแร่เงินมาประดิษฐ์เป็นสินค้าหลายประเภท จำหน่ายออกหารายได้เสริมสร้างครอบครัวได้เป็นอย่างดีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๖. ในทางวิทยาศาสตร์ มีการใช้เงินในทางอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมถ่ายภาพ อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

เนื้อเงินมีความอ่อนพอมเหมาะที่จะนำมาขึ้นรูปทรงต่าง ๆ ได้ตามความต้องการเพื่อความสวยงามได้ง่ายและราคาถูกกว่าทองมาก และมีคุณสมบัติในการทำลายเชื้อโรคบางอย่างทางการแพทย์ได้ ส่วนคุณลักษณะพิเศษของเงินคือสามารถใช้ผสมกับโลหะโลหะอื่นๆ จะไม่ดำ เช่น ผสมกับทองแดงก็จะออกเป็นสีแดงหรือผสมกับทองก็จะออกมาเหลืองผสมกับตามโลหะที่ผสม เงินที่เก็บไว้ในตู้มิดชิดทอหุ้มให้ดีจะไม่ดำง่ายแต่ถ้ามีสีดำก็สามารถขัดล้างออกได้โดยต้มน้ำร้อนปีบมะนาวหรือขัดถูด้วยน้ำแฉะขี้เถ้า หรือใช้น้ำยาขัดโลหะก็ล้างออกได้ง่าย จึงเป็นแร่ธาตุที่ได้รับความนิยมแพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีการทำเครื่องเงินเมืองสุรินทร์

ประเพณีการทำเครื่องเงินเมืองสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์ มีชายแดนติดต่อกับประเทศกัมพูชา เมื่อราวประมาณ ๒๗๐ ปีเศษ ในกรุงพนมเปญประเทศราชอาณาจักรกัมพูชา ได้เกิดกรณีพิพาทกันระหว่างพวกชาวกัมพูชา กับเวียดนามบ่อยครั้ง ราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากการทำสงคราม บางครอบครัวเกิดความเบื่อหน่ายได้พากันอพยพหนีเข้ามายังประเทศไทย โดยเฉพาะตามเขตชายแดนจังหวัดสุรินทร์

ครอบครัว ตระกูลผู้สูงศักดิ์ตระกูลหนึ่ง มีตาทวดเป็นผู้นำได้พาลูกหลานอพยพข้ามภูเขาบรรทัดเข้ามาอยู่ที่บ้านนางมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน ต่อมาได้หาพื้นที่อุดมสมบูรณ์ตั้งภูมิลำเนาอยู่มั่นคง คือที่บ้านโคกเมืองพุทไธสมันต์ หรือเมืองประทายสมันต์ คือบริเวณที่ตั้งอำเภอเมืองสุรินทร์ปัจจุบัน ตาทวดได้พาครอบครัวญาติพี่น้องมาตั้งภูมิลำเนาตรงบริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน

ตระกูลตาทวด เป็นช่างเครื่องทองที่มีฝีมือมาก ได้ถ่ายทอดศิลปะการตีเงินตีทองเป็นรูปพรรณให้กับบุตรหลาน จนมีความชำนาญสามารถแกะสลักลวดลายได้ลายแบบ ตาแก้ว เป็นบุตรชายคนหนึ่งที่ได้เรียนรู้ศิลปะการตีทอง ตาแก้วได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรของท่าน บุตรคนหนึ่งชื่อ ตาเปิด เป็นลูกที่มีความสนใจเรียนรู้การทำเครื่องทองเครื่องเงินจากตาแก้ว ผู้เป็นบิดามากที่สุด จนมีฝีมือเป็นที่รู้จักถึงความประณีตงดงาม ต่อมาตาเปิดได้แต่งงานกับยาย ซ่อม ซึ่งเป็นสาวบ้านโชค ตำบลเขวาสินรินทร์ จึงได้ไปตั้งบ้านเรือนกันอยู่ที่บ้านโชค ตั้งแต่นั้นมา ตาเปิดมีบุตร ๕ คน ทุกคนได้เรียนรู้วิชาตีเงินตีทองทำรูปพรรณแกะสลักลวดลายจากบิดา ติดตัวกันมา ที่รู้จักกันดีคือ ตาเกิด มุตตะโสภา อดีตกำนันตำบลเขวาสินรินทร์ และตาตุ่ม มุตตะโสภา

ตาเกิด และตาตุ่ม มุตตะโสภา สองพี่น้องยึดอาชีพทำเครื่องเงินและเครื่องทองคู่กับการทำนาตามฤดูกาลตลอดมา ต่อมาได้รวบรวมเงินไปซื้อทองคำและเงินมาตีขึ้นทำทองรูปพรรณหลายอย่าง เช่น ตุ่มหู และทำปะเก้อม แล้วนำมาร้อยเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ สร้อยเท้า กำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า แหวน หรือสร้อยอื่น ๆ ตามสมัยนิยม แล้วนำออกไปจำหน่ายในจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง

ปี พ.ศ. ๒๔๗๐ นายดิน สุทธิกลับ หรือ ขุนสินรินทร์บำรุง กำนันตำบลเขวาสินรินทร์ ได้สนับสนุนลูกหลานและชาวบ้านให้หันมาสนใจเรียนรู้การตีเงินตีทองเป็นเครื่องประดับเพื่อยึดเป็นอาชีพหารายได้เลี้ยงดูกันในครอบครัวต่อไป สมัยนี้จึงมีช่างตีทองตีเงินที่มีฝีมือเพิ่มขึ้นหลายคน

สมัยปี พ.ศ. ๒๔๘๑ มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ชาวบ้านโชคผู้เป็นช่างตีเงินตีทองได้รวมทุนทรัพย์กันไปซื้อเงินและทองมาทำเป็นเครื่องเงินเครื่องทอง ออกจำหน่ายขายทั่วประเทศ และส่งออกไปขายยังต่างประเทศด้วย ต่อมาทองมีราคาแพงขึ้นมาก ช่างจึงหันมาทำเครื่องเงินรูปพรรณเป็นหลัก เพราะนอกจากเงินราคาถูกลงแล้วยังเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเมื่อนำมาแต่งกายคู่กับผ้าไหมเมืองสุรินทร์

ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ชาวบ้านโชคผู้เป็นช่างตีเงิน ได้รวมกลุ่มจัดตั้งสหกรณ์เครื่องเงินประจำหมู่บ้านขึ้น

ลวดลายเครื่องเงินรูปพรรณ

ลวดลายเครื่องเงินรูปพรรณ

เครื่องเงินรูปพรรณ ของจังหวัดสุรินทร์ มีการแกะสลักลวดลายบนเม็ดเงินอย่างสวยงาม มีการแบ่งประเภทลวดลายออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ลวดลายโบราณ ได้แก่

- **ลายกลีบบัว** การสร้างลายได้จากการคิดเลียนแบบธรรมชาติ คือ เลียนแบบจากกลีบดอกบัว เป็นลายที่มีมาแต่โบราณที่เริ่มทำทองมาจนถึงยุคทำเครื่องเงินถึงปัจจุบัน เป็นลายที่ขายได้ดีเป็นที่ต้องการของตลาด

- **ลายดอกพิกุล** เลียนแบบธรรมชาติ เป็นลายที่ทำกันตั้งแต่เริ่มทำเครื่องเงินและเป็นที่ยอมรับมาเรื่อยๆ ซึ่งลายนี้เลียนแบบดอกพิกุล สมัยก่อนยังไม่ได้เรียกว่าลายดอกพิกุล เพียงแต่ได้สลักลายลงบนแผ่นเงิน แต่พอรูปลายออกมามีลักษณะคล้ายดอกพิกุล ประชาชนจึงเรียกว่า ลายดอกพิกุลตามลักษณะที่พบเห็น

- **ลายดอกจัน** เลียนแบบธรรมชาติ คือ ดอกจัน ซึ่งมีมาตั้งแต่เริ่มทำเครื่องเงิน ลายนี้จะทำผสมกับลายอื่น ๆ เพื่อให้เกิดลายต่าง ๆ ที่ดูแล้วงดงามมากขึ้น
- **ลายร่างแห** เป็นลายที่เลียนแบบมาจากของใช้ที่ชาวบ้าน ถักแหหว่านปลา หรืออาจสันนิษฐานว่านำเอาลายเป็นเส้นตรง มาขีดตัดกันจนเกิดเป็นลวดลายก็ได้
- **ลายข้าวหลามตัด** เป็นลายที่ดัดแปลงมาจากลักษณะของรูปไข่ แต่ก่อนได้รับความนิยมมาก ลายทำเป็นรูปข้าวหลามตัดและเอาลายดอกพิกุล ดอกจันทร์ มาใส่ตรงกลาง
- **ลายใบไม้** เป็นลายที่เลียนแบบจากธรรมชาติ มีลักษณะคล้ายลายเส้นใบไม้ ซึ่งมีรูปทรงและลวดลายของใบที่แตกต่างกันไป
- **ลายฟักทอง** เลียนแบบธรรมชาติ คือเลียนแบบลูกฟักทอง เพราะเป็นพืชที่ใช้เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านนิยมปลูกไว้ตามบ้าน
- **ลายพระอาทิตย์** แต่ก่อนจะทำเป็นลายวงกลมตรงกลาง แล้วนำลายตรงมาแกะลายข้างคล้ายรัศมีของพระอาทิตย์ คนปัจจุบันจึงเรียกลายพระอาทิตย์ ลายตรง ลายเกลียว เป็นต้น

๒. ลวดลายใหม่

- เป็นลายที่ผู้ซื้อสั่งทำโดยเอารูปแบบจากที่อื่นมาให้ดูหรือเขียนแบบมาให้ ช่างจะแกะสลักได้ทุกแบบ เป็นวิวัฒนาการได้ ลวดลายเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ ลายกระรอก ลายช้างเดี่ยว ลายช้างคู่ ลายมะเฟือง ลายแมงมุม เป็นต้น

รูปแบบเครื่องเงิน

รูปแบบเครื่องเงิน

เครื่องเงินเมืองสุรินทร์ มีการทำลักษณะเม็ดเงินออกมาไม่หลายรูปแบบนัก เพราะไปเน้นตรงการแกะสลักลวดลายมากกว่า เท่าที่รวบรวมรูปแบบที่ผลิตมี ๔ รูปแบบ คือ

๑. **แบบเม็ดประจำทรงกลม** มีลักษณะทรงกลมพองตรงกลาง ส่วนหัวและท้ายแบนคล้ายผลส้ม รูปแบบนี้มีการทำมากที่สุดและหลายขนาด เมื่อแกะลวดลายแล้วนำมาร้อยเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ ตุ้มหู พวงกุญแจได้สวยงามมาก
๒. **แบบตะโพนหรือแบบทรงกระบอก** ทำเป็นแท่งยาวตรงสูง ๑ - ๒ เซนติเมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง ๐.๕ เซนติเมตร เมื่อนำมาแกะลวดลายเสร็จก็นิยมนำมาร้อยต่อ ๆ กันเป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ เข็มขัด พวงกุญแจ ตุ้มหู
๓. **แบบโอง** ทำคล้ายแบบทรงกระบอก แต่จะพองตรงกลางคล้ายโอง มีหลายขนาด เมื่อนำมาแกะลวดลายแล้วนิยมนำมาร้อยสลับกันเม็ดแบบต่าง ๆ เป็นสร้อยคอ ตุ้มหู พวงกุญแจ

๔. แบบสี่เหลี่ยม ทำเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสเจาะรูร้อยตรงมุมเมื่อแกะลวดลายแล้ว นิยมนำมาร้อยทำเป็นพวงกุญแจ ตุ้มหู มากกว่ามาร้อยทำสร้อยคอ หรือสร้อยข้อมือ นอกจากนี้ยังมีการทำเข็มขัดเงิน ทำตุ้มหูที่เรียกว่า **“ตะเการ์”** ตะเการ์ของสุรินทร์ทำเงินเป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วนำมาประกอบเป็นรูปทรงกลมได้ลายเป็นกลีบดอกไม้ฝอย ๆ สวยงามมาก มีช่างฝีมือที่ชำนาญจริง ๆ เท่านั้นที่จะทำได้ ส่วนรูปแบบอื่นช่างเครื่องเงินทั่วไปทำได้หมด ต่างกันตรงฝีมือการแกะลวดลาย และความชำนาญของช่างแต่ละคน เม็ดเครื่องเงินที่มีผู้นิยมมากที่สุด คือ แบบทรงกลม รองลงมาเป็นแบบทรงตะโพก แบบโอ่ง และแบบสี่เหลี่ยมตามลำดับ

ประเคือม

ประเคือม

การทำเครื่องประดับเงิน ของชาวสุรินทร์ นับว่าเป็นสิ่งที่แปลกต่างจากที่อื่นมากที่สุดที่เดียว เครื่องประดับเงินของชาวสุรินทร์มีทั้งที่เป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ แหวน เข็มขัด ต่างหู แต่ที่ไม่เหมือนใครเลยในประเทศไทย และดูเหมือนจะมีแห่งเดียวในโลกก็คือ **การทำประเคือม (Silver bead)**

ประเคือมสุรินทร์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณชิ้นหนึ่งที่หลงเหลืออยู่ในท้องที่จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันนี้มรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณประเภทนี้มีอยู่แห่งเดียวเท่านั้นในโลก ซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์มรดกโลกชิ้นนี้เอาไว้

ความหมายประเคือม

คำว่า “ประเคือม” เป็นภาษาเขมร ตรงกับภาษาไทยว่า ประคำ เป็นการใช้เรียกเม็ดเงิน เม็ดทอง ชนิดกลมที่นำมาใช้ร้อยเป็นเครื่องประดับ ถ้าเป็นหินกลม เขาเรียกว่าลูกปัด ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษคำเดียวกันคือ beads ถ้าทำด้วยเงินเขาเรียกว่าประคำเงิน (Silver beads) ถ้าทำด้วยทองเขาเรียกว่าประคำทอง (Gold beads) ดังนั้นประเคือมจึงใช้เฉพาะเม็ดกลมที่ทำด้วยเงินหรือทองเท่านั้น

ลูกประเคียม

เมืองสุรินทร์ เจริญมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรฟูนาน หลักฐานคือ ลักษณะของ ประเคียมคล้ายคลึงกับเม็ดประจำเงินของประเทศเนปาล ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิด อารยธรรมสมัยนั้น เนื่องจากบันทึกของชาวจีนว่า ในสมัยฟูนานนั้น มีการนำ เครื่องประดับเงินจากอินเดียผ่านฟูนานไปยังประเทศจีน ดังนั้น ประเคียมจึงเป็นสินค้า ชนิดหนึ่งที่มีการนำเข้าจากอินเดียในสมัยนั้นมายังฟูนาน โดยส่วนหนึ่งใช้เป็น เครื่องประดับในอาณาจักรฟูนานเอง และอีกส่วนหนึ่งก็ส่งไปยังจีน

ความแตกต่าง ของลูกประค่าเนปาลกับประเคียมสุรินทร์ อยู่ที่การอัดครั้งข้าง ใน เพราะของเนปาลนั้นไม่มีการอัดครั้ง อีกด้านหนึ่งได้แก่ลวดลาย เพราะของเนปาล นั้นไม่มีลวดลายมากนัก แต่ของสุรินทร์จะมีลวดลายมากกว่า โดยพัฒนารูปแบบจาก เดิม คือ ใช้โลหะเงินน้อยลงแต่ได้ปริมาณเครื่องประดับที่ต้องการเท่าเดิม การอัดครั้ง ข้างในโดยใช้โลหะเงินบาง ๆ นั้นสามารถแกะลายได้ง่ายกว่า และสวยงามกว่าเดิม และ ที่สำคัญคือ เนื้อเงินต้องบริสุทธิ์แท้มีเช่นนั้นจะไม่สามารถตีรูปทรงได้ นับว่าเป็น พัฒนาการอีกก้าวหนึ่งของการทำเครื่องประดับเงิน จากรูปแบบเดิมของเนปาล มาเป็น เอกลักษณะของสุรินทร์โดยเฉพา

ประเคียมสุรินทร์ จึงสามารถคงลักษณะของความบริสุทธิ์ของเงินแท้ได้ ความ จริ่งการทำเครื่องประดับเงิน เครื่องประดับทองในหมู่บ้านนี้ มีทำทุกแบบตั้งแต่การทำ สร้อยคอธรรมดา สร้อยข้อมือ กำไล เข็มขัด แต่สิ่งที่เด่นและมีความแตกต่างจากท้องที่ นั้น มีเพียงสองอย่างคือ ต่างหู ที่ชาวสุรินทร์นิยมใส่ มีลักษณะเป็นชั้น ๆ คล้ายของ อินเดียมากเรียกว่า ละเวง หรือตีนตุ๊กแก ซึ่งมีลักษณะสวยงามเป็นพิเศษ และมีลักษณะ เฉพาะตัวของสุรินทร์เท่านั้น

ประเคียมสุรินทร์ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณชิ้นหนึ่งที่หลงเหลือ อยู่ในท้องที่จังหวัดสุรินทร์ ในปัจจุบันนี้มรดกทางวัฒนธรรมของคนโบราณประเภทนี้มี อยู่แห่งเดียวเท่านั้นในโลก ซึ่งเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะอนุรักษ์มรดกโลกชิ้นนี้เอาไว้

เส้นทางสู่หมู่บ้านเครื่องเงิน

เส้นทางสู่หมู่บ้านเครื่องเงิน

บ้านโชค ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นหมู่บ้านแรกที่ทำลูกประเก้อม แต่ต่อมามีความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้น การผลิตก็ขยายตัวเกือบทั่วทั้งตำบลเขวาสินรินทร์ ถ้าหากเราเดินทางจากเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ข้ามทางรถไฟไปตามถนนสายสุรินทร์-ร้อยเอ็ด ถึงหลักกิโลเมตรที่ ๑๔ ก็มีทางลาดยางเลี้ยวขวา จะมีป้ายบอกบ้านเขวาสินรินทร์ “หมู่บ้านทอผ้าไหม” อีกป้ายหนึ่ง “หมู่บ้านหัตถกรรมเครื่องเงิน” พอเข้าไปได้ ๒ กิโลเมตร จะถึงบ้านสตอ ทั้งหมดนี้คือหมู่บ้านเครื่องเงิน

การทำประเก้อม

การทำประเก้อม

สมัย เมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่แล้ว มีช่างทำเครื่องเงินของบ้านโชคอยู่ไม่ถึง ๒๐ หลังคาเรือน ปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เจ้าหน้าที่ขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เดินทางไปพบ จึงสั่งทำขึ้นและออกเผยแพร่ทางวารสารและสื่อมวลชนต่าง ๆ ทำให้ประเก้อมเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ปรากฏว่ามีครอบครัวทำเครื่องเงินมากกว่า ๕๐ หลังคาเรือนแล้ว ซึ่งทั้งหมดทำอยู่ที่บ้านโชคทั้งสิ้น ระหว่างวันที่ ๔-๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ สมาคมหัตถอุตสาหกรรมอีสานใต้ ร่วมกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมได้จัดแสดงสินค้า “เครื่องเงินตระกร้า ผ้าสุรินทร์” ขึ้นที่ห้องแกรนด์ฮอลล์ ศูนย์การค้าริเวอร์ซิตี กรุงเทพมหานคร ในการจัดงานครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากสื่อมวลชนต่าง ๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ได้ตีพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทำให้เครื่องเงินสุรินทร์เป็นที่รู้จักมากขึ้น

ภายหลังการจัดงานเสร็จแล้ว ปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไปเยี่ยมชมการทำเครื่องเงินหมู่บ้านนี้มากขึ้น การทำประเก้อมจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว

ในปัจจุบันนี้ชาวตำบลเขวาสินรินทร์เกือบทั้งตำบล มีรายได้หลักจากการผลิตและจำหน่ายประเก้อม การทำประเก้อมนี้จะมีการจับกลุ่มกัน แต่ละกลุ่มประกอบด้วย ช่างที่มีความชำนาญ ๑ คน และลูกมือที่มีความชำนาญรองลงไปตามลำดับ จนถึงเด็กฝึกงานอีก ๔ คน รวมเป็น ๕ คน แต่ละคนจะทำหน้าที่แต่ละอย่างตามความชำนาญมากน้อยต่างกันไป

ลูกประเก้อม ที่มีทำในหมู่บ้านนี้ ถ้าพิจารณาตามรูปแบบแล้วจะมีอยู่ประมาณ ๑๓ แบบ คือ ลูกเงิน หมอน แปดเหลี่ยม หกเหลี่ยม กรวย แมงดา กะดุม โอง มะเฟือง ตะโพน ฟักทอง จารย์ (ตะกรุด) ประเก้อม แต่ละแบบจะมีขนาดที่แตกต่างกันไป ซึ่งขนาดเล็กที่สุดจะมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ประมาณครึ่งเซนติเมตร จนถึงขนาดใหญ่ที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒.๕ - ๓ เซนติเมตร ส่วนลักษณะที่ทำนั้น ก็มีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างแล้วแต่ความต้องการของผู้สั่งหรือผู้ทำที่เห็นว่าควรจะมีการดัดแปลงจากเดิมอย่างไรบ้าง (แบบลายเส้น) แต่ทั้งหมดนี้ได้มาจากจินตนาการจากธรรมชาติรอบตัวของเขาในสมัยนั้นนั่นเอง

การทำประเก้อม โดยวัตถุประสงค์ในการทำนั้นเพื่อสร้างความสวยงามเป็นที่ประทับใจของผู้พบเห็นยิ่งขึ้นนั่นเอง ดังนั้นเนื้อเงินจึงอยู่เฉพาะด้านนอกบาง ๆ เท่านั้น ส่วนด้านในเป็นครึ่ง การที่มีเนื้อเงินอยู่ด้านนอกบาง ๆ ทำให้สะดวกในการแกะลาย เนื้อเงินนี้จึงมีความบริสุทธิ์มาก เพราะถ้าหากมีโลหะอื่นผสมแล้ว จะทำให้เนื้อเงินแข็งไม่สามารถแกะลายได้ จึงเป็นเครื่องป้องกันความบริสุทธิ์ในตัวของประเก้อมสุรินทร์ เพราะถ้าหากมีการผสมโลหะอื่นแล้วจะทำได้ ในด้านลายก็เช่นเดียวกัน ตามปกติก็จะแกะลายที่เห็นจากธรรมชาตินั่นเอง เช่นลายตรง ลายตาราง ลายกลีบบัว ลายดอกพิกุล ลายดอกจันทร์ ลายพระอาทิตย์ ลายดอกทานตะวัน ลายตากบ ฯลฯ ซึ่งลายต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมาจากธรรมชาติรอบตัวเขาทั้งสิ้น

ประเก้อมที่พบ จะเป็นสีดำเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพราะหลังจากทำเสร็จเรียบร้อยแล้ว ช่างจะต้องเอาไปรงดำ เพื่อให้ลายที่แกะนั้นเด่นชัดขึ้นกว่าเดิม ความสวยงามของประเก้อมสุรินทร์นั้น อยู่ที่ลายที่แกะด้านนอก กับความแวววาวของเนื้อโลหะเงิน

ขั้นตอนการทำประเคียม

ขั้นตอนการทำประเคียม

การผลิต เครื่องประดับเงิน “ประเคียม” ช่างผู้ทำได้รับความรู้เป็นมรดกตกทอดมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งช่างในสมัยโบราณจะสั่งสอนและฝึกฝนให้แก่ทายาท ทำให้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการผลิตเครื่องประดับก่อนช่างจะมีน้อย และจำกัดอยู่ในวงเครือญาติของช่างสมัยก่อน ประกอบกับช่างผู้ทำประเคียมนั้น ต้องเป็นผู้มีความขยัน อดทน มีความละเอียดอ่อน ประณีต รอบคอบและพิถีพิถันในผลงาน จึงทำให้มีผู้สนใจฝึกฝนน้อย

๑. นำก้อนเงินมาหลอมละลายในเบ้าหลอม และนำมาแผ่ เผลแล้วรีดให้เป็นแผ่น

๒. นำแผ่นเงินที่รีดบางมาม้วนให้กลมเป็นหลอด โดยใช้ไม้ไผ่ แล้วเชื่อมรอยต่อด้วยน้ำยาประสานและความร้อน

๓. นำเงินที่ม้วนให้กลมเป็นหลอดมาตีให้ได้รูปร่างเป็นลูกประเก้อม แล้วให้ความร้อนเพื่อให้อยู่ตัว

๔. ใส่ขอบรูปประเก้อมโดยใช้เส้นลวดที่ขีดเป็นวง วางที่หัวและท้ายของลูกประเก้อม แล้วเชื่อมโดยใช้น้ำยาประสานและความร้อน

๕. ทำเส้นร้อยเป็นโลหะผสมระหว่างเงินกับทองแดง เผลไฟให้ร้อนรีดให้ยาวเป็นเส้น

๖. นำลูกประเก้อมที่ใส่ขอบเรียบร้อยแล้วไปต้มให้ขาวในสารละลาย ประกอบด้วยน้ำสารส้ม และเกลือในอัตราส่วนที่พเหมาะสม ประมาณ ๑๕ นาที

๗. อุดรูลูกประเก้อมด้วยชันเพื่อให้รูปทรงตัว

๘. นำลูกประเก้อมไปสีกวาดลายตามที่ต้องการ

๙. เจาะรูตรงกลางเพื่อร้อย

๑๐. นำลูกประเก้อมมาขัดทำความสะอาด

อุปกรณ์ใช้ในการทำประเก้อม

อุปกรณ์ใช้ในการทำประเก้อม

อุปกรณ์ ที่ใช้ทำเครื่องเงินในจังหวัดสุรินทร์นั้น แรกเริ่มการทำเครื่องเงินยังใช้อุปกรณ์ที่ไม่ละเอียดนัก จะทำขึ้นเองเป็นส่วนใหญ่ เช่น การหลอมจะต้องใช้ไฟที่เป็นเชื้อเพลิงธรรมชาติหรือการทำลายของเครื่องเงินยังต้องใช้ตะปูมาทำให้แกะสลักได้ เพราะฉะนั้นลวดลายตลอดจนความละเอียดอ่อนต่าง ๆ จึงทำไม่ได้สวยงามอาจแข็งไม่ละเอียดนัก แต่ลวดลายในแรกเริ่มนั้นก็ยังมีความสวยงามที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะความงามของเครื่องเงินในอดีตนั้นจะทำการลวดลายอย่างง่าย โดยเลียนแบบสิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ลายมะเฟือง ลายหมอน ลายฟักทอง เป็นต้น

ปัจจุบันนี้มีอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเงินทันสมัยมากยิ่งขึ้น แต่ยังต้องใช้แรงงานของคนเป็นส่วนใหญ่ เพราะลูกประเก้อมเป็นงานที่ละเอียดอ่อนและต้องใช้ฝีมือ ในการทำเครื่องเงินในสุรินทร์เป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กในครัวเรือนเท่านั้น ไม่มีเงินทุนมากนัก อุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องเงินแบบง่าย ๆ มีดังนี้

๑. อุปกรณ์การหลอมและรีด

- เบ้าหลอม
- เบ้างานหรือบล็อกเทเงิน
- หัวเชื่อม
- เครื่องรีด
- แป้นดัดลวดขนาดต่าง ๆ

๒. อุปกรณ์การขึ้นรูป

- แผ่นไม้หรือเหล็กขนาดต่าง ๆ ตามลักษณะชิ้นงาน
- ฆ้อนขนาดต่าง ๆ

๓. อุปกรณ์การแกะลาย

- ลิวตะปู ขนาดต่าง ๆ สำหรับไว้แกะลาย
- ฆ้อน ขนาดต่าง ๆ
- ชัน ที่เป็นแท่งเล็ก ๆ สำเร็จรูป

๔. อุปกรณ์บัดกรี

- เครื่องสูบลม
- หัวเชื่อม
- ถังน้ำมันเบนซิน
- น้ำยาประสาน

๕. อุปกรณ์ที่ใช้ทำความสะอาดและย้อมสี

- แปรงขัด
- ผงซักฟอก
- สารส้ม
- ยาย้อมผสมสีดำ

๖. อุปกรณ์วัดขนาดและเครื่องชั่ง

๗. อุปกรณ์อื่น ๆ

- ไม้ไผ่อัดชั้นขนาดต่าง ๆ
- เข็มและด้าย
- เครื่องมือเคลือบผิวลูกปะเก้อมด้วยไฟฟ้า
- เตาและถ่านไม้
- คีมจับขนาดต่าง ๆ

การเรียงร้อยสร้อยประคำ

การเรียงร้อยสร้อยประคำ

โดยธรรมชาติ ของโลหะเงินนั้น มีความงามอยู่ในตัวอยู่แล้ว เพราะเป็นโลหะที่มีความแวววาว ทำให้เป็นที่นิยมใช้ทำเครื่องประดับ แต่การทำประเก๋อมนั้น เป็นการเพิ่มสีสันให้แก่โลหะเงิน ในรูปของศิลปะเพิ่มขึ้นอีก ดังนั้นจึงทำให้มีผู้นิยมเอาประเก๋อมนี้นี้มาเรียง ร้อยทำสร้อยคอ สร้อยข้อมือ ต่างหู และผสมกับวัตถุดิบอื่น เช่น มุก ลูกปัด หิน นิล โกเมนคริสตัล และเงินในรูปอื่น เช่น เม็ดข้าว เม็ดทราย การนำเอาประเก๋อมนี้ไปผสมกับสิ่งดังกล่าวนี้ เป็นการเพิ่มความ สวยงามในรูปของศิลปะและคุณค่าของสร้อยชนิดต่าง ๆ เหล่านี้มากขึ้น

การใช้เครื่องประดับเงินในพิธีกรรม

การใช้เครื่องประดับเงินในพิธีกรรมต่าง ๆ

คนไทยในสมัยโบราณนิยมสวมสร้อยเงิน ประคำ ตะกรุดเงิน ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ มีความเชื่อว่า สามารถใช้เป็นเครื่องรางของขลัง เพื่อเป็นสิริมงคลกับชีวิตและครอบครัว และปกป้องอันตรายจากอาวุธและสัตว์ร้าย ซึ่งมีผลทางด้านจิตใจต่อผู้สวมใส่ ทำให้ผู้สวมใส่มีขวัญ กำลังใจดี มีความมั่นใจในการประกอบกิจการต่าง ๆ โดยเฉพาะเมื่อต้องการออกไปผจญภัย ใหญ่น้อยในการทำศึกสงคราม

ในปัจจุบันการใช้เครื่องประดับเงินในแง่ของการเป็นเครื่องรางของขลัง ตามความเชื่อต่าง ๆ ค่อย ๆ เลือนหายไป คงเหลือแต่การทำเครื่องเงินเพื่อเป็นเครื่องประดับ และของใช้ในครัวเรือน

เครื่องประดับเงิน เป็นเครื่องประดับของสตรีชาวสุรินทร์เป็นส่วนใหญ่ สุภาพบุรุษจะใช้เป็นส่วนน้อย การแต่งกายของสตรีชาวสุรินทร์นั้นจะใช้ผ้าไหมและจะใส่เครื่องประดับเงิน ประเก๋อม จนมีคำขวัญว่า **“นุ่งผ้าไหม ใส่ประเก๋อม”** ในปัจจุบันการแต่งกายไปในงานพิธีต่าง ๆ ของชาวสุรินทร์จะนิยมนุ่งผ้าไหมใส่เครื่องประดับเงิน เช่น งานบวชนาค งานแต่งงาน ประเพณีอื่น ๆ

เครื่องเงินเมืองสุรินทร์ เป็นศิลปะที่สัมผัสได้ทั้งความงดงามในด้านจิตใจภายใน และความงดงามภายนอก เมื่อได้นำมาประดับตกแต่งในเรือนกาย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านไม่เคยหยุดนิ่ง พยายามคิดสร้างสรรค์รูปแบบลวดลายให้เป็นไปตามความต้องการของลูกค้าตลอดเวลา เป็นการเสริมสร้างศิลปหัตถกรรมได้แปลกใหม่เป็นที่นิยมได้อย่างต่อเนื่อง ลูกหลานในบ้านโชค บ้านสะตอ บ้านเขวาสินรินทร์ได้ยึดการทำเครื่องเงินรูปพรรณเป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัวอย่างภาคภูมิใจ ด้วยฝีมือที่ประณีตงดงามด้วยราคาย่อมเยา ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีพอใช้ด้วยรายได้จากการจำหน่ายเครื่องเงิน การช่วยตนเองของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว ทางราชการได้สนับสนุนช่วยพัฒนาถนนเข้าหมู่บ้านและสาธารณสุขโรคภัยให้มีความสะดวกมากขึ้น หมู่บ้านนี้จึงกลายเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดสุรินทร์ ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปจับจ่ายซื้อเครื่องเงินกันตลอดปี การทำเครื่องเงินรูปพรรณจึงเป็นอาชีพหัตถกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่ควรค่าแก่การส่งเสริมและอนุรักษ์ไว้ต่อไป

บรรณานุกรม

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑, สำนักงาน. **สุรินทร์**. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.
- สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑ , สำนักงาน. **หมู่บ้านเขวาสินรินทร์**. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต ๑, สำนักงาน. **เครื่องเงินเมืองสุรินทร์**. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต ๑ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย , ๒๕๔๘.
- จังหวัดสุรินทร์, ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน. **เอกสารแนะนำ.สุรินทร์** : ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดสุรินทร์ , ม.ป.ป.
- จังหวัดสุรินทร์ , สำนักงาน. **บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์ ประจำปี ๒๕๕๐** . สุรินทร์:สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ , ม.ป.ป.
- เต็ม วิชาคหกรรมกิจ. **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.
- ประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, สำนักงาน, **สุรินทร์.สุรินทร์** : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุรินทร์, ม.ป.ป.
- ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์และคณะ. **สุรินทร์** : โรงพิมพ์รุ่งชนเกียรติออฟเซต , ม.ป.ป.
- ศึกษาธิการอำเภอจอมพระ , สำนักงาน. **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา**. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอจอมพระ , ม.ป.ป.
- ศึกษาธิการอำเภอเมือง , สำนักงาน . **วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์**. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมือง, ม.ป.ป.
- ศึกษาธิการกิ่งเขวาสินรินทร์ , สำนักงาน . **วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์**. สุรินทร์ : สำนักงานศึกษาธิการกิ่งอำเภอเขวาสินรินทร์, ม.ป.ป.
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ : ทริภุญชัย – ล้านนา. กรุงเทพฯ ฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์ , ๒๕๓๘.
- สุรพล นาถพินธุ. **สุรินทร์ถิ่นเมืองช้าง**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช , ๒๕๔๘.

